

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата філософських наук, доцента **ЧЕКАЛЬ Людмили Анатоліївни**
на дисертацію **КУЛЕБЯКІНА Георгія Анатолійовича**
на тему: **«Позитивна філософія як епістемологічний проєкт та її вплив
на українську філософську думку другої половини XIX – початку XX століття»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 «Філософія»
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність теми дослідження пов'язана із дослідженням рецепції європейського позитивізму на українських територіях. Попри істотний вплив позитивістських ідей на розвиток історичної науки, соціальної теорії, літературної критики та філософської методології в Україні, ця тема досі не набула системного висвітлення. Особливо важливим є вивчення того, як позитивістські підходи засвоювалися і трансформувалися у працях І. Франка, В. Лесевича, М. Драгоманова, М. Грушевського, О. Потебні, а також у ширшому інтелектуальному середовищі, пов'язаному із Львівсько-Варшавською школою та розвитком логіко-аналітичної культури у Східній Європі, що дозволяє точніше визначити місце української філософської традиції в загальноєвропейському контексті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дослідження достатньою мірою апробоване на численних конференціях, наукових семінарах, круглих столах. Обсяг, зміст та структура дисертації засвідчують, що Г. Кулебякіним було зроблено великий обсяг роботи, опрацьовано велику кількість літературних першоджерел як філософів-класиків, так і сучасників.

Метою дисертаційного дослідження є виявлення епістемологічних засад позитивної філософії у комплексному аналізі основних етапів розвитку позитивізму та особливостей його рецепції в українській інтелектуальній традиції.

Наукова новизна дослідження полягає у переконливому висвітленні специфіки трансформації позитивної філософії, зокрема в контексті української філософської думки кінця XIX – першої половини XX століття. Більш того, реконструйовано ключові контексти, постаті й дискурсивні лінії представників українського позитивізму кінця XIX – першої половини XX століття. Також послідовно обґрунтовано роль українського позитивізму як структурного дуалізму (еміграційний проєкт національно-культурної ідентичності та радянська інституціоналізація філософії як ідеології, унаслідок чого позитивізм був витіснений з обох ліній і закріпився переважно як об'єкт політико-ідеологічної критики, а не як джерело методологічної модернізації.

Маємо окремо наголосити на концептуальній евристичності таких контекстів дисертанта, як зв'язок науки та політичної свободи; тлумачення феномену прогресу та контекст легітимізації нового соціального порядку – новим типом знання.

Структура дослідження. Структура дисертації цілком відповідає поставленій меті та завданням наукового дослідження, обґрунтовується особливостями предмета й об'єкта дисертаційного дослідження й включає в себе анотацію, список опублікованих праць за темою дисертації, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Це свідчить про належний рівень виконання поставленого перед авторкою наукового завдання та освоєння методології наукової діяльності.

Вступ містить визначення й обґрунтування актуальності теми дослідження; зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями, з науковими програмами, планами, темами; мету і завдання, предмет й об'єкт дослідження, його методи; обґрунтовану наукову новизну отриманих результатів. Розділи та підрозділи роботи логічно пов'язані між собою, зміст кожного наступного розділу обумовлено попереднім дослідженням та досягнутими висновками.

У **першому розділі** розглядаються теоретико-методологічні засади дослідження позитивізму. Розділ спрямований на виявлення філософських, інтелектуальних та культурно-історичних передумов виникнення позитивної філософії, а також на аналіз минулого і сучасного стану історико-філософського вивчення позитивізму. Проаналізовано вплив спадщини А. Тюрго, Н. Кондорсе, А. Сен-Сімона на становлення позитивної філософії, висвітлений сучасний філософський дискурс аналізу позитивної філософії.

У **другому розділі** досліджено основні методологічні елементи та засади позитивної філософії, а також внутрішня динаміка її розвитку. Особливу увагу приділено еволюції уявлень про позитивне знання, науковий метод, досвід, логіку, мову науки та проблему індукції в межах різних форм позитивізму. Проаналізовано контівське розуміння позитивної філософії, її спрямованість проти метафізичних побудов, теоретичні здобутки Р. Авенаріуса та Е. Маха», досліджено основні форми осмислення індуктивного умовиводу в позитивістській традиції.

У **третьому розділі** досліджено сприйняття та репрезентацію позитивізму на території України. Розділ присвячено аналізу шляхів проникнення позитивістських ідей в український інтелектуальний простір, форм їх адаптації, трансформації та функціонування в історичній науці, філософії та суміжних галузях гуманітарного знання. Проаналізовані проблеми генеалогії позитивізму на території України: позитивізм в історичній науці, творчий спадок І. Франка та трансформація позитивістської епістемології в українській філософській традиції, філософія позитивізму у працях В. Лесевича, теоретичні доробки Львівсько-Варшавської школи, доля позитивізму після 1918 року.

У **висновках** представлено результати здійсненого історико-філософського аналізу позитивізму як цілісної інтелектуальної традиції модерної європейської філософії. Доведено, що позитивізм слід розглядати не лише як окремий історичний напрям філософської думки, а як широку інтелектуальну традицію, яка справила вагомий вплив на формування модерного розуміння науки, наукового методу, досвіду та меж філософського пізнання. Розкрита генеалогія передумов напрямку, показано, що виникнення напрямку було зумовлене вичерпанням евристичного потенціалу класичної метафізики, соціальними потрясіннями, успіхом природничих наук та зростанням потреби у філософії, здатній узгодити теоретичне осмислення світу з вимогами наукового пізнання. Доведено, що українська рецепція позитивізму має подвійний характер. З одного боку, вона забезпечує його глибоку інтеграцію в наукову та культурну практику, сприяючи розвитку історіографії, соціальної теорії та філософії пізнання. З іншого – ця традиція виявляється історично перерваною, що не дозволяє їй повністю реалізувати свій потенціал у межах національної філософії.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання в освітньому процесі під час викладання курсів з філософії науки, епістемології, історії філософії, логіки та методології наукового пізнання. Матеріали дослідження можуть бути залучені до підготовки навчально-методичних розробок, спецкурсів і наукових семінарів, а також слугуватимуть підґрунтям для подальших досліджень у сферах історії філософії та філософії науки. Окреме теоретико-практичне значення має дослідження та інтеграцію українського позитивізму до загальноєвропейського філософського контексту, що дозволяє уточнити місце вітчизняної філософської традиції у процесах формування наукової культури модерності та розширює горизонти історико-філософських досліджень в Україні.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертації викладено в 14 наукових працях, з яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових виданнях України, 2 статті у науковому виданні інших держав, 9 тез наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Дисертація Г. А. Кулебякіна містить низку авторських висновків, узагальнень, положень та рекомендацій, що відповідають вимогам до наукових робіт такого рівня та є цікавими з наукової і практичної точок зору. Дослідження базується на вдало підібраній сукупності методів наукового пізнання. На с. 26 автор зазначає: «У дисертації застосовано комплекс методів історико-філософського, епістемологічного та логіко-методологічного аналізу. Для розкриття теми використано аналітичний метод, метод синтезу, історичний, історико-генетичний, порівняльний метод та метод історико-філософської реконструкції». Вміле застосування здобувачем різних методів дозволило об'єктивно дослідити обрану тематику та сформулювати обґрунтовані положення. Але доцільним було б в дисертації застосувати структурно-функціональний метод, який уможливив би детальне корелювання всіх аспектів досліджуваної проблеми.

2. У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні основи дослідження» автор шукає генетичні джерела позитивної філософії у давніх греко-римських концептах, що є абсолютно обґрунтованим. На перший погляд, такими вбачаються матеріалістичні онтологічні схеми, зважаючи на утилітарно-прикладну складову контексту позитивізму. При цьому нагальності набуває і суб'єктивно-етична складова античної філософії. Це вказує на актуальність вчення Епікура як історичного і теоретичного підґрунтя обраної автором проблематики з його етичним сходженням від гедонізму до атараксії. А також пріоритетним, більш ґрунтовним і логічним було б звернення і до перших гносеологічних дискурсів – до вчення елєата Парменіда та софіста Протагора, які теж мають розглядатись як теоретична основа обраної автором проблематики.

3. Варто було б оптимізувати структуру роботи. На мою думку третій розділ дисертації «Рецепція та репрезентація позитивізму на теренах України» є занадто структурованим. Доцільним вважаю об'єднання підрозділів 3.1 «Генеалогія позитивізму на території України: позитивізм в історичній науці» та 3.2 «І. Франко та трансформація позитивістської епістемології в українській філософській традиції», оскільки підрозділ 3.2 є невеликим за обсягом. Зміст дисертації від цього б не постраждав.

4. Дисертація не позбавлена деяких стилістичних та текстуальних помилок.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Зміст роботи відображає основні положення дисертації. Дисертаційне дослідження не містить порушень академічної доброчесності. Результати наукової роботи повно викладені в опублікованих здобувачем наукових публікаціях. Особливо відзначаємо значну цінність та актуальність рецензованої наукової праці, її академічне й прикладне значення. Дисертація Кулебякіна Георгія Анатолійовича на тему: «Позитивна філософія як епістемологічний проєкт та її вплив на українську філософську думку другої половини XIX – початку XX століття» є завершеним самостійним дослідженням, виконаним на необхідному за вимогами до такого виду робіт

теоретичному й методологічному рівні. Рецензоване дисертаційне дослідження є цілісною роботою, у якій послідовно й логічно проведено аналіз глибокої і досить складної філософської проблематики. Дослідження структурно складається зі вступу та трьох розділів з підрозділами. За обсягом – це досить об’ємна праця з широким списком опрацьованих науково-літературних джерел. За своїм контекстом зміст роботи є цілком відповідним до проблематичних питань, позначених у назвах змістових розділів та підрозділів.

Винесені на захист положення є новими, а висновки – аргументованими. За своїм дослідницьким рівнем, новизною у постановці й вирішенні окреслених проблем та практичним значенням дисертація на тему: «Позитивна філософія як епістемологічний проєкт та її вплив на українську філософську думку другої половини XIX – початку XX століття» є відповідною до вимог Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор Кулебякін Георгій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Рецензент доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат філософських наук, доцент Людмила ЧЕКАЛЬ